

Iniciačná úloha Jozefa Karola Viktorina v kritickom prístupe k textu

Martin Navrátil

NAVRÁTIL, M.: The initiating role of Jozef Karol Viktorin in the critical approach to the text

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 71, 2024, no. 2, pp. 85-104

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.2.1>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6944-3254>

Keywords: Jozef Karol Viktorin, editor, editing, textual criticism

The article deals with Jozef Karol Viktorin's (1822 – 1874) input into editorial practice regarding the ways of (re)publishing older Slovak literary works. As an editor, J. Viktorin advocated for a critical approach to textual sources, researched the history of the text, collected bibliographical data of variants, applied the procedures of variant collation and explication of obscure places, and used the results of these operations to varying degrees in the creation of the accompanying apparatus of the volumes (his edition of Ján Hollý was also accompanied by a description of editorial manipulation of the text). The linguistic material of individual editions varied (the texts were in Bernolák's Slovak, reformed Štúr's Slovak, and Slovak deliberately preserving common elements with the Czech language). In the case of publishing living authors, the editor led constructive dialogues (Andrej Sládkovič, Jonáš Záborský) and when it came to authors who were no longer alive (J. Hollý), he consulted other literary specialists about the optimal form of interventions. The preservation of the author's distinctive language was in tension with the intention to stabilise the Slovak language by normalising the linguistic character of published texts after the Hodža-Hattala reform. However, J. Viktorin also based his interventions on whether the element in question was important from the formal verse structure.

Kľúčové slová: Jozef Karol Viktorin, editor, edícia, textová kritika

Rímskokatolícky kňaz Jozef Karol Viktorin (1822 – 1874) sa zapísal do slovenských dejín ako agilný a schopný organizátor, ktorý pomáhal oživiť ochabnuté národné aktivity po neúspešnej revolúcii v roku 1848. Už v trnavskom kňazskom seminári – spoločne s priateľom Jánom Palárikom – prejavoval zaniehanie pre národnú problematiku. Intelektuálne obzory si rozširoval aj štúdiom filozofie a korešpondenciou s významnými osobnosťami slovanského sveta. Ešte ako študent sa priklonil k štúrovčine, v dobových periodikách začal uverejňovať publicistické príspevky, aktívne sa zúčastňoval na organizovaní národného života, po vypuknutí revolúcie 1848/49 bol sedem mesiacov väznený a od roku 1852 bol prekladaný do farností vzdialených od ostatných predstaviteľov národného hnutia, aby sa tým obmedzili jeho – z hľadiska cirkevnej vrchnosti „nežiaduce“ – sociálne a kultúrne kontakty (pôsobil v maďarskom Starom Budíne a vo Vyšehrade; problémy mu spôsobovalo aj to, že sa stýkal s národovcami z radov protestantov). Po potlačení revolúcie sa na istý čas z pragmatických príčin a na základe nenaplnených sľubov z vládnych kruhov¹ vrátil k jazykovej jednote s Čechmi, keď podporil kompromisné riešenie v podobe takzvanej staroslovenčiny.²

Napriek tomu, že tento postoj doviedol Viktorina do určitej izolácie, sám vplýval integratívne voči divergentným tendenciám pôsobiacim vo vnútri malej slovenskej intelektuálnej komunity. Okrem organizácie zbierky na pamätník Jánovi Hollému, ktorého odhalenie bolo veľkou udalosťou v národnom kontexte,³ okrem opakovaných iniciatív za vytvorenie Matice slovenskej⁴ a odmietania rozdeľujúceho konfesionalizmu, jednou z jeho aktivít zameranou na zjednotenie slovenských predstaviteľov zaujímavých odlišné stanoviská v otázke spisovného jazyka a oživenie literárneho pohybu ochromeného revolúciou bolo redigovanie slovanského letopisu *Concordia* (lat. svornosť, 1858, spoločne s J. Palárikom). Do almanachu prizvali spisovateľov presadzujúcich hodžovsko-hattalovskú slovenčinu aj zástancov staroslovenčiny ako reprezentatívneho jazyka Slovákov. Sám J. K. Viktorin do almanachu prispel textami v oboch jazykoch. Prevaha slovenských textov v *Concordii* prispela ku konečnému presadeniu sa slovenčiny ako literárneho jazyka a keď jeho zostavovateľ usúdil, že jazyková nejednotnosť nie je udržateľná, opustil provizórne a kompromisné riešenia, prijal kodifikáciu *Krátkej mluvnice slovenskej* (1852) Martina Hattalu a definitívne sa priklonil k reformovanej štúrovej slovenčine, ktorá mala byť zjednocujúcim fundamentom slovenskej spisby.

Nasledujúce Viktorinove podujatia už slúžili upevňovaniu jazykovej jednoty v národnom spoločenstve a stabilizovaniu jazykovej normy. Pobádal M. Hattalu na preklad jeho „mluvnice“ do nemčiny, aby sa slovenčina dostala do povedomia aj v zahraničí (Gašparík 1963: 416), a napokon sám na základe tejto kodifikačnej príručky so súhlasom jej autora pripravil spis *Grammatik der slovakischen Sprache*

1 Rakúsky minister osvety českého pôvodu Lev Thun sľuboval zakladanie slovenských škôl pod podmienkou, že bude v nich používaná čeština (Gašparík 1963: 410).

2 Staroslovenčina bola na území Slovenska po porážke revolúcie asi desaťročie úradným jazykom. Bola to čeština so slovenčiacimi hláskoslovnými a tvaroslovnými prvkami, ktorými sa mala priblížiť domácomu obyvateľstvu.

3 J. K. Viktorin podnikol prvé kroky k uskutočneniu tohto cieľa už v apríli 1850, no pomník na Dobrej Vode bol slávnostne odhalený až v máji 1854.

4 Už od počiatku päťdesiatych rokov 19. storočia J. K. Viktorin viackrát vyzýval na založenie Matice slovenskej (1851, 1857). Jeho snahy stroskotávali na roztrieštenosti aktérov národného hnutia. Keď napokon v roku 1863 Matica slovenská vznikla, bol jedným z jej zakladajúcich členov.

(prvé vydanie 1860, po ňom nasledovali tri reedície). Tri ročníky národného zábavníka *Lipa* (1860, 1862, 1864) zase stimulovali utlmenú slovesnú tvorbu, pôvodnú aj prekladovú. (J. K. Viktorin bol tiež prekladateľom duchovnej literatúry.) Za pozornosť stojí, že niektoré významné diela slovenskej literatúry vyšli prvý raz práve v tomto almanachu. Literárnohistoricky sú cenné aj Viktorinove životopisy J. Hollého (prvýkrát v roku 1858 v letopise *Concordia*) a Jána Kalinčiaka (v roku 1862 v almanachu *Lipa*). Na prácu editora mal osobnostné predpoklady, pri redigovaní almanachov nadobudol bohaté skúsenosti a svojou dôkladnou prácou si získal rešpekt. Svedomitosť a precíznosť, s akými pristupoval k redakčnej práci, viedli k tomu, že Andrej Sládkovič (možno v zastúpení nakladateľa Eugena Krčméryho) ho oslovil na edičnú prácu.⁵ Ako editor pripravil na vydanie aj diela J. Hollého a Jonáša Záborského. Jeho edičné podniky mali v oblasti techník opätovného vydávania „starších“ diel iniciačnú povahu (Gašparík 1963).

Už pred editorským pôsobením J. K. Viktorina v slovenskom kultúrnom prostredí sa objavili pokusy o opätovné vydávanie starších literárnych diel. Tieto však ešte s plným uvedením nereflektovali estetické faktory literárneho diela v procese edičnej úpravy, genézu textu, variantnosť, neuvažovali o možnostiach a obsahu aparátu a podobne, ale riadili sa pragmatickou potrebou dielo zverejniť. Tieto limity vidíme v editorských počinoch Bohuslava Tablica,⁶ Michala Rešetku⁷ a Františka Víťazoslava Sasinka.⁸ Isté protoštádiá textovokritickej práce evidovala Gizela Gáfriková v edičnej činnosti Daniela Krmana mladšieho (Gáfriková 2006). Títo autori a takisto ďalší (Martin Veselovský, Jozef Škultéty, Jaroslav Vlček, Štefan Krčméry, Jan Vilikovský) boli podľa nej neprávom prehliadaní pri reflexii formovania slovenského textologického myslenia (Gáfriková [Gáfriková-Slavkovská] 1984b: 373).

Edičnej práci J. K. Viktorina síce predchádzali spomenuté výkony, no fakticky bol v situácii, že sa nemohol oprieť o relevantnú domácu tradíciu. Slováci nemali vyspelé univerzitné prostredie, dostatok intelektuálnych kapacít, primerané publikačné fórum ani stabilné vydavateľské podmienky, ktoré by umožňovali rozvinúť edičný diskurz o podobách opätovného vydávania literárnych diel minulosti. Edičné projekty sa väčšinou uskutočňovali v provizórnych podmienkach a realizovali ich jednotlivci. Dôležité je sledovať aj súveké vydania žijúcich autorov, keďže slovenský jazyk sa dynamicky menil, na čo museli adekvátne reagovať aj

5 A. Sládkovič oslovil na prípravu vydania svojich spisov najprv Pavla Dobšinského (list z 10. apríla 1860; Kraus 1961b: 84-85). Z formulácie v korešpondencii nie je zjavné, či mal na mysli náklady na vydanie, starostlivosť o prípravu spisov alebo očakával oboje. Viktorina, ktorý sa napokon stal editorom jeho spisov, uviedol ako druhú možnosť, nakladateľom bol E. Krčméry.

6 Martina Bekešová charakterizovala na základe sond do Tablicovej editorskej práce jeho metódu, ktorá sa „v rovině typografické a ortografické jeví jako sjednocující podle existující a ustálené normy češtiny, v rovině slovtovorné a lexikální pak ve všech případech zachovávající slovacikální povahu těchto textů. Tablicovy prokazatelné větší zásahy do textů jsme analyzovali jak z pohledu významového, tak stylistického a konstatovali jejich povahu (posílení expresivity, emocionalita a esteticity) a hodnotu. Ve všech případech (včetně textologicky nejsložitějších skladeb zbojnických ve druhém svazku *Slovenských veršovců*) lze tedy odmítnout tvrzení o totální proměně těchto textů edičním zásahem Tablicovým a tím vyloučit i úvahy o tom, že by tento postup mohl být označen za překlad do češtiny“ (Bekešová 2007: 157).

7 M. Rešetka pri vydávaní *Valaskej školy mravív stodoły* z rukopisu sledoval cieľ „docela knihu napraviť“ (citované podľa Gáfriková [Slavkovská] 1984a: 194). Možno sa zamýšľať aj nad podielom Martina Hamuljaka na podobe štyroch zväzkov budínskeho súborného vydania *Báňní Gana Hollého*.

8 Vydanie *Slovenských veršov* Petra Benického (Gáfriková 2005).

88 autori a editori. Rozpor medzi minulým a súčasným stavom slovenského jazyka bol citeľný a vyžadoval si pozornosť každého, kto sa podujal na edičnú prácu, a editori boli nútení zaujať k tejto situácii adekvátny postoj. Podľa Eugena Jónu práve táto pragmatická potreba viedla Viktorina k záujmu o spisovnú podobu jazyka (Jóna 1973b: 279). Takéto edície stanovovali precedensy.⁹

Spisy básnické Andreja Sládkoviča

Prvým Viktorinovým rozsiahlym edičným projektom bola príprava *Spisov básnických Andreja Sládkoviča* z roku 1861 (Navrátil 2021). Všetko nasvedčuje tomu, že editor a básnik viedli v danom čase pomerne intenzívnu písomnú komunikáciu. Svedčí o tom vydanie *Korešpondencie Andreja Sládkoviča* pripravené Cyrilom Krausom (1970). V niektorých pasážach sú odkazy na informácie z listov, ktoré sa nezachovali. Zo zachovaného torza korešpondencie a tiež z fragmentárnej Sládkovičovej literárnej pozostalosti nie je možné s istotou určiť Viktorinov podiel na aktualizácii Sládkovičovho textu, pretože nevieme bezpečne ani to, podľa akých prameňov nechával J. K. Viktorin texty sádzať. Táto skutočnosť je obzvlášť dôležitá z toho dôvodu, že časť Sládkovičovho diela bola napísaná predreformným pravopisom približujúcim sa Štúrovej kodifikácii, ďalšia časť už po hodžovsko-hattalovskej reforme.

Z niektorých Sládkovičových formulácií v korešpondencii sa zdá, že nekládol prísny dôraz na „nedotknuteľnosť“ svojho jazyka. Texty pre nové vydanie básnik zrejme sám revidoval,¹⁰ ale pri konečnej redakcii ponechal pomerne voľnú ruku Viktorinovi, a to až do takej miery, že na mnohých miestach možno hovoriť o bianco autorizácii. Na Viktorinovu otázku, či sa má jazyková úprava riadiť pravidlami z jeho nemeckého spisu *Grammatik der slovakischen Sprache* alebo či A. Sládkovič trvá na nejakých odchýlkach, respektíve na jeho žiadost', aby mu túto oblasť zveril do kompetencie, odpovedal básnik takto:

„Ohľadom na pravopis nenazdám sa žeby v rukopisu mojom byly odchylky značné od foriem Vašou gramatikou vystavených: čo viem, že u mňa ‚zpev‘ u Vás ‚spev‘, ‚té‘ miesto ‚tie‘, neutra na ‚é‘ miesto ‚ô‘ a t. p. Na všetkom tom mi naskrze nezáleží, a keď Vámďaka môžete korigovať. Slovom, mne najviac na tom záleží, aby tiskových chyb tam nebolo toľko a takých, ako v Kadavého vydaniu ‚Maríny‘¹¹ kde ‚bolest‘ miesto ‚beľost‘ nachádzame a t. p.“ (citované podľa Kraus 1961b: 89).

Oproti ďalšiemu jazykovému a pravopisnému triešteniu presadzoval J. K. Viktorin integračné pohyby, ktoré sa zakladali na autorite hodžovsko-hattalovskej kodifikácie a Hattalovej kodifikačnej príručke *Krátka mluvnica slovenská*. Medzi niektoré osobitosti, ktoré na sklonku päťdesiatych rokov presadzoval, patrí odmietnutie *ě*, vyžadoval tvar *bol* namiesto *byl*, pred koncovkou *ô* v nominatíve a akuzatíve singuláru stredného rodu prídavných mien uprednostňoval *é* (*dobré*

9 V príspevku sa nezameriavam na podrobnú analýzu jednotlivých edičných podujatí J. K. Viktorina, ale usilujem sa postihnúť niektoré charakteristické rysy jeho spôsobu práce.

10 „Asi 10 hárkou mám už pod tlač prepísané“ (citované podľa Kraus 1961b: 84).

11 Slovenský publicista, hudobný skladateľ a učiteľ českého pôvodu Ján Kadavý vydal *Marínu* v roku 1846 na vlastné náklady.

slovo pred *dobrô slovo*). Medzi dlhé samohlásky zaradil *ô* (s prípustnou výslovnosťou ako *uo* či *ó*), skupinu *ou* priradovoval medzi dvojhlásky *ia*, *ie*, *iu*. To je dôležité najmä preto, že za dlhé slabiky považoval tie, ktoré obsahujú dlhé samohlásky, dlhé polosamohlásky a dvojhlásky. Slová ako „krásnou“ či „bránou“ pre neho predstavovali výnimky z rytmického zákona. V súčasných tvaroch ako *kúpia*, *mútia* si rytmický zákon vyžadoval krátenie druhej slabiky na *kúpä*, *múta*. V prvom vydaní svojej gramatiky osobné zámeno prvej osoby singuláru navrhoval ako „já“, ale už v druhom vydaní z roku 1862 ustalaže „ja“. V neurčitkoch mnohých sloviessú podoby bez dvojhlásky *ie* na *-et'* (*chcet'*, *muset'*, *hladet'*, *umret'*); pri slovesách *tiahol*, *dýchol*, *viazol* dával prednosť tvarom *tiahnul*, *dýchnuul*, *viaznuul* (k podobe slovenčiny vo Viktorinovej gramatike Jóna 1973b).

J. K. Viktorin neopísal svoj spôsob narábania so Sládkovičovými textami. Zmeny, ku ktorým dochádzalo, možno ilustratívne – avšak s vedomím, že nie je vždy isté, kto bol pôvodcom odchýlky – odvodzovať iba pomocou odlišností medzi prvým vydaním *Maríny* z roku 1846 a jej druhým uverejnením v *Spisoch básnických Andreja Sládkoviča* z roku 1861, prípadne aj pomocou jednotlivých zmienok z korešpondencie. V novom vydaní sa už objavili ypsilony, vokáne, boli zrušené mäčkene na *d*, *t*, *n*, *l* po *i* alebo *e*, upravená interpunkcia a písanie slov spolu a oddelene. Medzi vydania sú zrejme morfológické úpravy ako zmena tvaru podstatného mena v neutre typu *štesťja* > *šťastie*, zmena tvarov prídavných mien v neutre (*mladistuo* > *mladistvé*), tvarov prídavných mien (*svatje* > *sväté*, *bledje* > *bledé*) a slovesných tvarov (*ňeostau* > *nezostal*, *prereknuv* > *prerieknul*, *pretrhnuv* > *pretrhol*, 3. osoba plurálu od slovesa byť sa píše *sú*), zdvojenie hlások (*pokoní* > *pokonný*, *ňevinje* > *nevinné*), zmeny predložkových väzieb (*do duši* > *ku duši*, *pred vlastnou* > *pod vlastnou*) a zmeny deklinácie („Pime dvojich slastí vlahu“ > „Pime dvojiej slasti vlahu“; „A spev v kole devíc...“ > „A spev v kolu devíc...“). Vidíme početné systematické zmeny v lexikálnej oblasti, neraz svedčiace o intenzívnych kontaktoch s češtinou a často sprevádzané prehodnotením ortografickej sústavy (*ako* > *jako*, *dlažbou* > *dlážkou*,¹² *dvojme* > *dvojmo*, *farby* > *barvy*, *glgotaňi* > *blbotaní*, *hmlách* > *mhlách*, *kolo* > *vôkol*, *liliach* > *laliach*, *ljevancou* > *liatovcov*, *nach* > *nech*, *náručňice* > *náramnice*, *nazpet* > *nazpak*, *ňeoberá* > *nezoberá*, *ňjeto* > *nenie*, *okomih* > *okamih*, *peri* > *rtíky*, *počim* > *pokial'*, *ptáčka* > *vtáčka*, *d'ivok* > *divoch*, *scočne* > *sokom*, *sňehoví* > *sňahový*, *sťin* > *tieň*, *svitňe* > *zkvitne*, *tam* > *ta*, *v núter* > *vňútri*, *vívod'ja* > *vojvodía*, *zmutok* > *zmätok*, *zroňi* > *zráňa* a iné), zámenu spojok (napríklad *i* miesto *a*), úpravu slovosledu („milje moje kveti“ > „moje milé kvety“); opravy od menej závažných zmien lexém („A centrom, živlom, ňebom, jednotou“ > „No, centrom, živlom, nebom, jednotou“; *Šak zdá sa...* > *Lež zdá sa...*; *Len vo fabrikách...* na *A vo fabrikách...*) až po výraznejšie zmeny („Ako keď vetřík v škárach Ďevína“ > „Jako keď vetřík v hradbách Devína“, „Zlúpi ta zem z tých bohatých“ > „Zlúpi ta svet z tých bohatých“, „Na hori Sítina lefela“ > „Na hory tieto letela“).

Obmenou verša „A s klúčom hrá v ruke zlatím“ na „A s klúčom hrá ruka zlatým“ sa zmenil agens (*mladuchu* z predchádzajúceho kontextu vystriedala *ruka*) a v dôsledku toho aj pád. Od jedného vydania k druhému (aj v rozpore s dochovaným rukopisom, ktorý však pravdepodobne nebol Viktorinovou predlohou) bol

12 Slová *dlažba* a *dlážka* tu pôsobia ako kontextové synonymá. *Krátky slovník slovenského jazyka* z roku 2003 uvádza zastarávajúci význam slova *dlažba* ako dlážka, podlaha.

90 opravený narušený slabičný rozmer verša („Ti počúvaš, keď slávik vzdícha“ > „Ty čuješ, keď slávik vzdychá“, „Aj žiť aj mrieť? – chlap ostíchaví“ > „Aj žiť, aj umrieť? – chlap ostiechavý“). Naopak, rým, respektíve strofická schéma sa narušili napríklad zmenou verša „Prázni bozskosti Boha ňeslávi“ na „Prázny božskosti Boha nevzýva“. Zmenami a normalizáciou sa oslabili alebo pokazili zvukové kvality aj v ďalších prípadoch (*plema / nemá > plemä / nenie, bledí / vtedi > bládý / vtedy, koleje / nádeje > kolaje / nádeje, bolastí / slastí > bolestí / slastí*). Bez bezpečného prameňa, podľa ktorého sa *Spisy básnické* tlačili, ťažko rozlíšiť, v ktorých prípadoch J. K. Viktorin akceptoval Sládkovičovo nové znenie, kde pristupoval k emendáciám (podľa iného prameňa) či konjektúram a kde do textu aktívne redaktorsky zasahoval.

A. Sládkovič sa usiloval svoje texty uverejňované v časopisoch prispôbovať jazykovej reforme. Napokon aj preto mohol konštatovať, že medzi svojím a Viktorinovým pravopisom nevidí zásadné rozdiely. Donútila jazyková reforma básnika zásadne otvoriť textotvorný proces v „predreformnom“ texte? Bola jazyková korektnosť dostatočným impulzom na to, aby svoje verše preštylizoval? Bol jej ochotný dokonca obetovať estetické kvality svojho literárneho diela? A sú niektoré zo zmien iba dôsledkom významového a štylistického spresňovania verša? Na jednej strane je ťažko predstaviteľné, že by si editor dovolil tak radikálne zasahovať do Sládkovičových textov, na druhej strane nie je o nič viac pochopiteľné, aby sám básnik svoje verše prepracovával s takou starostlivosťou o jazykovú správnosť, aby to v konečnom dôsledku deformovalo estetické kvality jeho textu (napríklad na jednoslabičnú rýmovku).

V naznačených súvislostiach by o spôsobe prechodu od predreformného pravopisu k poreformnému v Sládkovičových básňach mohli napovedať viac tie básne, ktoré uverejnil po reforme (1851), ale súčasne ešte pred vydaním *Spisov básnických Andreja Sládkoviča* (1861) v edičnej starostlivosti J. K. Viktorina. Takých básni je sedem: *Milica (Concordia, 1858)*, *Detvan (Nitra, 1853)*, *Pieseň* (vo Viktorinovej edícii nazvaná *Letel mladý sokol, Sokol, 1860*), *Svornosť (Lipa, 1860)*, *Sokoly (Sokol, 1860)*, *K lipy* (vo Viktorinovej edícii *Lipa, Lipa, 1860*), *Ohlas (Sokol, 1860)*, *Zosnulému Š. L.* (vo Viktorinovej edícii *Zosnulému Štefanovi Laidovi, Concordia, 1858*). A tu je zase dôležité sledovať predovšetkým texty v časopisoch, ktoré neredigoval J. K. Viktorin, pretože tie nemohli niesť jeho redaktorský rukopis, zatiaľ čo texty uverejňované v časopisoch redigovaných Viktorinom mohli obsahovať známky jeho jazykovedných názorov. V prípade vynechania textov z *Concordie* a *Lipy* zostávajú na porovnanie básne *Detvan, Sokoly, Pieseň* a *Ohlas*.

Detvan sa však dostal do almanachu *Nitra* ešte v predreformnom pravopise a aktualizoval ho až Jozef Miloslav Hurban pravdepodobne so Sládkovičovým dovolením (pýtal si ho v liste zo 16. februára 1852). Zvyšné tri básne uverejnené v časopise *Sokol* v redakcii Pavla Dobšinského (*Letel mladý sokol, Sokoly, Ohlas*) nenesú výrazné zmeny v oblasti rýmu, strofického usporiadania, podstatného variovania textu a podobne. Na porovnanie môžu slúžiť posuny medzi uverejnením básne *Sokoli* v poreformnom období v časopise *Sokol* a *Sokoly* vo Viktorinovej edícii. Odchýlky nie sú zásadné, viaceré z nich však zodpovedajú Viktorinovým jazykovedným názorom: *tí sokoli > tie sokoly* (v závislosti od toho *oni videli > ony videly*), vokatív *otče > otec*, „skryť sa v tam ty skaly“ > „skryť sa tam v tie skaly“, *povest > povest', ozíva > ozývva, sneh > sňah, snežnou > sňažnou, synák > synak, mohútny > mohutný, kriedlach > krídlach, cherub > Cherub*; v *Spisoch básnických* je zrušené

odsadenie priamej reči. Závažnejšou odchýlkou je odlišné čítanie: *obrom* > *orlom*. V básni *Ohlas* bol oproti uverejneniu v *Sokole* štrnásťslabičný verš rozdelený na osem- a šesťslabičný verš. Prvé takto vzniknuté dvojveršie básne A. Sládkovič prepracoval, zvyšný text sa až na jazykovú aktualizáciu (a zásadné zachovávanie začiatku každého verša veľkým písmenom) nemenil. Základný výpočet: *svatú* > *svätú*, *slávna* > *slavná*, *trpieť* > *trpeť*, *Bôh* > *Boh*, *nepamatá* > *nepamätá*, *jich* > *ich*, *nach* > *nech*, *tolko* (mohlo ísť o preklep) > *tolké*, *kliatba* > *klatba*, *keď by* > *keď by*, *celô* > *celé*; v *Sokole* pôsobila neujasnenosť v písaní plurálu slovesných tvarov *vtrhli/vtrhly*. Od variantu básne *Pieseň* k variantu začlenenému do spisov pod názvom *Letel mladý sokol* možno okrem interpunkcie a písania kapitály registrovať tieto zmeny: *spytuje* > *zpytuje*, *kriedelko* > *krídelko*, *po nad* > *ponad*, *prikliata* > *priklatá*, *sokolových* > *sokolovyých*, *kriedel* > *krídel*.

Už v edícii, ktorú pripravil J. K. Viktorin, vznikol precedens pre postup, ktorý „nepohodlné“ slovo ponechal v rýmovej pozícii, kým vo vnútri verša ho – ak to dovoľoval slabičný rozmer – nahradil. Napríklad čechizmus *stín* sa ponechával na konci verša „V ňedbalkách, to v raňom stíne“ – „V nedbalkách, to v mladom stíne“, vo vnútri verša sa menil na *tieň*. Otázkou zostáva, či to bolo Viktorinovo editorské riešenie, alebo túto pragmatickú stylistickú disimiláciu ustálil A. Sládkovič.

Z hľadiska sledovanej problematiky je dôležité, že J. K. Viktorin si uvedomoval špecifikum edičnej práce. Varianty textu podrobil kolácii, chápal jej dôležitosť, neprijímal bez problematizácie znenie tlačeného textu, ale overoval ho porovnávaním s inými prameňmi viažucimi sa k tomu istému dielu. V liste z 15. januára 1861 písal Sládkovičovi: „Básne už vytlačené môžem s rukopisom porovnávať a tak si pomáhať, ale s novými básňami je bieda. No, však to už len dáko usporiadam“ (citované podľa Kraus 1972: 480). Jeho korešpondencia so Sládkovičom svedčí o tom, že veľkú pozornosť venoval aj explikácii nejasných slov, čím si aj overoval znenie Sládkovičovho ťažšie čitateľného rukopisu, aj keď napokon túto činnosť nepretavil do slovníčka neznámych slov.

J. K. Viktorin plánoval pripojiť k vydaniu básnikov životopis, ku ktorému A. Sládkovič na rozdiel od zverejnenia svojej podobizne napokon nedal dovoľenie. Pre sťažený prístup k časopiseckým variantom a „v poťahu na históriu literatúry slovenskej“ (Viktorin 1861: 389) chcel editor uviesť aj bibliografické poznámky prvého uverejnenia, čo dovtedy nebolo samozrejmosťou. Nakladateľ E. Krčméry ho od tohto zámeru v liste zo 14. januára 1861 odhovárал, argumentujúc takto: „Ako ste Sládkovičovi písať račili: ku každej básni kedy a kde bola tlačená aby sa poznamenalo, to na skrže nerobte, lebo to by bolo djelo po fušuvanuo a sbytočnuo“ (citované podľa Kraus 1961b: 91). Napokon však bibliografické poznámky prvého uverejnenia súčasťou zväzku boli a J. K. Viktorin vymenoval aj básne tlačené z rukopisu. Básne vo zväzku si autor usporiadal sám.¹³

13 Toto usporiadanie prevzal do prvého dvojzväzkového súboru aj editor C. Kraus: „V prvom zväzku sme teda v plnej miere rešpektovali Sládkovičovo usporiadanie básní zo štyridsiatych a päťdesiatych rokov, aké je v Spisoch básnických 1861“ (Kraus 1961a: 424). V roku 1864 požiadal A. Sládkovič Viktorina, aby pripravil aj druhý diel jeho súborného diela. Editor sa však na to nepodujal, údajne pre zdravotné problémy a pracovné vyťaženie, prípravu Záborského a Palárikovho diela (Gašparík 1963: 416).

V roku 1860 uverejnil J. Palárik v časopise *Priateľ školy a literatúry* recenziu na Viktorinov spis *Grammatik der slovakischen Sprache*, v ktorej okrem iného vyzýval:

„Ó, bárbie spevy tohoto nášho slovenského Homera nekohto tak nadchnuly, žeby sa hned chytil k jejich sostaveniu a vydaniu dľa opravenej slovenčiny! Lebo ačkoľvek čarokrásna je tá jeho Múza i v starom rúchu: ale iste by nový život prebudila v národe, keby zrazu v obnovenom krajšom rúchu stáby z hrobu nemého mrtvej bernoláčiny opäť povstala, a to tým viac, že už staré vydanie jeho básní niet viacej k dostaniu“ (Palárik 1860: 229).¹⁴

Na túto výzvu zareagoval o dva roky J. K. Viktorin. Už dávnejšie mal takéto podujatie v úmysle, pričom jedným z kľúčových motívov novej edície Hollého diela bola pre Viktorina jeho problematická dostupnosť.¹⁵ Aktuálne svoje zámery verejne ohlásil v *Pešťbudínskych vedomostiach* – vydať v roku 1863 „výbor“ z básnických spisov Hollého „v rúchu slovenčiny sdokonalenej“ (Viktorin 1862: 3). Publikovať zamýšľal iba to, vďaka čomu sa J. Hollý stal „klasickým“ básnikom, teda eposy *Swatopluk*, *Sláv*, *Cirillo-Metodiada*, ďalej *Žalospewi*, *Selanki* a niektoré *Ódi*; jeho preklady, príležitostné a drobné básne a katolícky spevník už opätovne vydávať neplánoval. K tomu chcel pripojiť podobizeň autora, životopis a „iné dôležitejšie na jeho spisy sa vsťahujúce podrobnosti literárne“ (Viktorin 1862: 3). Bola to podobná šablóna, akú použil pri *Spisoch básnických Andreja Sládkoviča*, ibaže teraz šlo o mŕtveho autora, s ktorým nebolo možné konzultovať mieru zásahov (a ktorý sa im ani nemohol brániť).

Na Viktorinov oznam v novinách zareagoval A. Sládkovič listom z 5. augusta 1862. Opísal v ňom svoje náhľady na eventuálnu aktualizáciu Hollého bernolákovčiny. Hoci nenamietal voči princípom Viktorinovej práce pri príprave vlastných spisov, pri ohlasovanom vydaní spisov J. Hollého to už bolo inak. Viktorina rázne odrádzal od radikálnych intervencií do Hollého bernolákovčiny. Proti koncepcii vydávania Hollého diela v aktuálne platnej pravopisnej norme principiálne protestoval a okrem iného spochybnil aj miesto vydania (podľa A. Sládkoviča by Hollého spisy bolo dôstojnejšie vydať v Matici slovenskej). Argumentoval rozhodne, prasto a presvedčivo: „Hollý môže byť len Bernolákián; v jeho dielach nesmie byť ničoho, čo by jeho dielo nebolo; on vyvolil si svoju spisovnú reč a vôľa jeho v jeho veciach je testamentárnou posvätenosťou zabezpečená“ (citované podľa Kraus 1970: 150). Navyše by takáto jazyková aktualizácia mohla podľa Sládkoviča vážne narušiť metrum a zmysel textu, takže pochopiteľne v tom zohrávali nemalú úlohu aj rozdielne verzifikačné systémy. Do svojej argumentácie zapojil aj imagináciu: „Krem toho je to anachronizmus, vidieť Hollého písať pravopisom Hattalovým po

14 V dobových periodikách sa vyskytovalo veľa tlačových chýb. V citáciách zachovávam pôvodný, neraz neustálený pravopis, v citáte z textu J. Palárika opravujem *bernaločiny* na *bernaláčiny*, v nasledujúcej Viktorinovej replike opravujem *ruchu* na *rúchu*.

15 Naopak, J. Záborský považoval „nasýtenie“ záujmu slovenského čitateľstva o Hollého dielo za dostatočné: „Za poslané Hollého spisy Vám srdečne ďakujem. Je to ozaj úhládne vydanie. Že sa málo odberateľov hlási, nenie div. Bo najmnožší účastníci na literatúre slovenskej diela Hollého majú zo predešlých vydaní, ako i ja sám. Čo kdo už raz má, to nerád znovu kupuje. Ja moje dám na budúci rok študentom na odmenu“ (v liste z 10. júla 1863, citované podľa Lazar 1956: 256).

smrti a čosi mátožného, vidieť v rukách nebožtíka prevzácnu Vašu gramatiku!“ (citované podľa Kraus 1970: 150). Ďalej pokračoval:

„Čo bude, prosím, robiť história literatúry našej s dvojakým, bernolákovským i hat-talovským naším poetom? Čo učini s neautentičným Vaším vydaním? Ona bude – to jedno je jasné – požadovať Hollého pre svoju dobu, z ktorej Vy ho vytrhujete; ona bude pre túto dobu historickú, skutočnú, nepremennú reklamovať všetky vydania jeho diel, kdekoľvek a kedykoľvek by ich budúcnosť zrodila; bude pohľadávať toho rýdneho, bernoláckeho, madunického Hollého a nepríjme nič, krome čisté, per omnia genera verné odznaky jeho prototypu“ (citované podľa Kraus 1970: 150).¹⁶

V tejto replike je očividný Sládkovičov zreteľ na potreby literárnej histórie, v jeho úvahe nebol priestor pre špeciálne čitateľské adaptácie. A. Sládkovič tým nepriamo formuloval aj isté princípy edičnej práce. K listu pridal prílohu, ktorou emocionálne apeloval na Viktorina, a napokon uzatvoril: „Vaše zmýšľanie v otáznej otázke je praktické, naše ale estetické: Vaše dôvody efemérne, naše večité“ (citované podľa Kraus 1970: 152).

J. K. Viktorin vo zväzku pred samotné Hollého texty predsunul básnikov životopis (*I. Hollého Život*, strany VII-XII), informácie viažuce sa k iniciovaniu, zhotoveniu a slávnostnému odhaleniu pomníka na Dobrej Vode (*II. Hollého Pomník*, strany XII-XVIII) a časť o usporiadaní a spôsobe prípravy Hollého spisov (*III. Hollého Spisy*, strany XVIII-XXVII), ktorá je z hľadiska sledovanej problematiky pre ďalšie úvahy kľúčová.

Svoju edíciu diela J. Hollého označoval za tretie, opravené vydanie. Pod prívlastkom *opravený* sa malo rozumieť nielen odstránenie chýb z predošlých vydaní, ale aj prispôsobenie jazyka súčasnej jazykovej norme. O tretie vydanie išlo preto, že J. K. Viktorin považoval samostatné a časopisecké vydania Hollého prác a ich separáty za prvé vydanie, druhým vydaním rozumel štvorzväzkové *Básne Gana Hollého* vydané v rokoch 1841 – 1842 v Budíne ešte za života autora, ktoré pripravil Martin Hamuljak. Podľa Miloslava Vojtecha je táto Hamuljakom pripravená edícia vôbec „prvou systematickou a komplexnou edíciou bernolákovských literárnych textov“ (Vojtech 2020: 291).¹⁷ Už pri Sládkovičovi reflektoval J. K. Viktorin potrebu bibliografického zaznamenávania vydávaných diel a tento zámer uskutočnil aj v tomto edičnom projekte. Okolnosti publikovania Hollého diel spoločne s bibliografickými údajmi samostatných vydaní jeho tvorby (aj ďalšími typografickými charakteristikami) podrobne vysvetlil, vyratúval básne prvýkrát uverejnené až v budínskom štvorzväzkovom vydaní a vymenoval obsah všetkých štyroch zväzkov.

16 Argumentoval aj tým, že dielo Jána Kollára sa neprekladá do slovenčiny (citované podľa Kraus 1970: 151). O storočie neskôr sa takýto preklad udial ako vnútrojazykový – kuriózne skúšanie vlastných básnických schopností Ľubomírom Feldekom. Prvým takto vnútrojazykovo preloženým autorom však bolo práve Hollého dielo, *Selanky* v „preklade“ Jána Kostru. V niektorých zo *Sonetov na madunického obra* zo zbierky *Medailóny a medailónky* (1971) narážal nesúhlasne na Viktorinove intervencie do Hollého jazyka Valentin Beniak.

17 M. Vojtech rozlišuje tri edičné prístupy k bernolákovským textom: edície prispôsobujúce „pôvodnú jazykovú podobu východiskového textu aktuálnej pravopisnej norme a súčasným typografickým špecifikám“ (tam zaradil Viktorinovu edíciu), edície „rešpektujúce autentickú jazykovú podobu pôvodného textu“ a uverejnenie textov „v podobe ich umeleckého prekladu do súčasnej slovenčiny“ (Vojtech 2020: 292).

Tak ako to avizoval v *Pešťbudínskych vedomostiach*, rozhodol sa J. K. Viktorin pre výber, v dobovom slovníku *výbor*. V súvislosti s voľbou si kládol nasledovné otázky o usporiadaní zväzku: „vydať-li všetky predtým tlačené spisy Hollého? – alebo neberúc ohľad na jeho dvojko cirkevných spevníkov, väčšiu čiastku príležitostných ód, preklady a prosou písané pojednania, usporiadať-li k obnovenému vydaniu toľko výbor z prác jeho pôvodných najpodarenejších?“ (Viktorin 1863: XXIII). Zvolil druhé riešenie (aj po porade s inými), jednak preto, že pre slovenskú literatúru považoval za relevantnú iba istú časť Hollého diela, a potom aj z ekonomických príčin (vysoké náklady na vydanie, slabá kúpyschopnosť slovenskej verejnosti). V tomto kritériu sa odrážala aj estetická motivácia, no zároveň editor nepriamo naznačil možnosť odlišného koncipovania edície orientovanej na odborníkov, čo by podľa neho mali byť jediní záujemcovia o súborné vydanie Hollého diela. Samotný výbor sa delil na šesť oddielov: *Svatopluk*, *Cyryllo-Methodiada*, *Sláv*, *Selanky*, *Žalospěvy* a *Básne rozmanité*.

Druhou páľčivou otázkou Viktorinovej edície bola oprávnenosť a miera aktualizácie jazyka. Bernolákovčina bola prekonaná a J. K. Viktorin považoval za samozrejmosť, že nikto by už nebol v spisoch „pre národ náš určených starodávneho Bernoláckeho spôsobu písania bez potrebných opráv užíval“ (Viktorin 1863: XXIV).¹⁸ Od momentu, keď sa presvedčil o potrebe zjednotiť sa na spoločnej jazykovej platforme, všemožne sa usiloval prispievať k tomuto cieľu a podľa svojho vedomia zachovávať osobitosť slovenčiny. Aj preto sa pokúšal nanovo vydávané texty čo najviac priblížiť aktuálnej spisovnej podobe, čo však bol pri diele J. Hollého problém. Vyjadril teda aj úmysel *celkom* sa riadiť novými pravidlami (čo by vraj pri prozaickom diele aj urobil), ale odstúpil od neho a riadil sa novými pravidlami len do tej miery, do akej to podľa neho dovoľovala časomiera.

Vydávať dielo „bez všetkej pravopisnej zmeny, teda so všetkými gramatickými nedúslednosťami a neslovenskosťami“ (Viktorin 1863: XXIV) považoval „za veľiký anachronism a previnenie sa na diele samom, ktorého vnútornia cena dokonalejším pravopisom len získať musí“ (Viktorin 1863: XXV). Tu si možno všimnúť, že J. K. Viktorin a A. Sládkovič vnímali opozitne, čo znamená v tomto prípade anachronizmus: Viktorin tak, že Hollého jazyk nepatrí do aktuálnej doby, Sládkovič zase, že aktuálny jazyk nepatrí do Hollého diela. Viktorinov výklad otvorene nerefletoval, že takéto úpravy nie sú len vecou ortografie, ale aj ďalších zložiek jazyka, ktorý bol natoľko odlišný od štúrovsko-hattalovského reformovaného jazyka. Práve A. Sládkovič sa dotkol kľúčového problému, ktorý až dodnes poznačil slovenskú edičnú prax: napätie medzi praktickou jazykovou aktualizáciou textu, orientovanou na presadzovanie aktuálnej pravopisnej normy, a medzi potláčaním tejto tendencie v prospech zachovania estetických kvalít textu. Kým A. Sládkovič požadoval zachovanie esteticky neporušeného Hollého textu, J. K. Viktorin nazerá na vec z praktického hľadiska ustálovania slovenčiny. (V *Concordii* v roku 1858 uverejnil súčasne slovensky i česky písané príspevky slovenských spisovateľov, v almanachoch *Lipa* už preferoval slovenské príspevky.) V porevolučných rokoch a v druhej polovici 19. storočia bola jazyková situácia natoľko spletitá, že súbežne popri sebe pôsobili pomaly sa vytrácajúca bernolákovčina, kultúrne osvedčená

18 Po Viktorinovi pristúpil k oveľa miernejším úpravám Jozef Škultéty (1908) a po ňom sa ešte rigoróznejšie pridrižoval Hollého textov Jozef Ambruš v desaťzväzkovom *Diele Jána Hollého* (1950).

čeština, kompromisná staroslovenčina, štúrovčina, štúrovčina po hodžovsko-hatalskej reforme a popritom jednotliví autori presadzovali vlastné individuálne názory na správnosť, rázovitosť slovenčiny (napríklad Samo Chalupka). Vtedajšie zložité jazykové pomery spôsobovali problémy súdobým redaktorom aj autorom a texty z tohto obdobia stavajú zvlášť náročné úlohy aj pred dnešných editorov. Preto J. K. Viktorin považoval za svoju „misiu“ prispievať k upevňovaniu jednotnej normy aj prostredníctvom takých delikátnych textov, akými boli edície literatúry s estetickými ambíciami.

Napokon teda „mluvnické opravy zaprevadily sa do prác Hollého len natoľko, natoľko nestoja vo spojení s časomierou jeho“ (Viktorin 1863: XXIV). Zaviedol „y“, v dôsledku čoho nebolo nutné graficky značiť zmäkčenie d, t, n, l pred e, i, í, zaviedol široké samohlásky a, ako píše, „vyobcoval [...] zjavné nedúslednosti a neslovenskosti“ (Viktorin 1863: XXV). „Nedúslednosti“ a „neslovenskosti“ však už nekonkretizoval, pretože ich vplyv na básne nepovažoval za relevantný. Pred obvinením zo svojvôle ustúpil od úmyslu zavádzať dvojhlásky a ďalšie široké samohlásky (ako príklad uviedol lokál mužského a stredného rodu a predložky). Za prednosť toho, že Hollého jazyk nemodernizoval radikálnejšie, považuje zachovanú blízkosť českému čitateľovi. Uvádza aj praktickú demonštráciu, ako narába s textom (Viktorin 1863: XXVI-XXVII), na paralelnom porovnaní básne *Hlas Tatry* v pôvodnom texte a vo vlastnej úprave:

„Kam Wáhu, kam ponáhláš?	„Kam Váhu, kam ponáhláš?
Kam tak sa z hurta rútiš?	Kam tak sa zhurta rútiš?
Až wálané ňewinních	Až válané nevinných
Brehow Krowí a Hrádze,	Brehov kroví a hrádze,
Až melňeních Drobieski	Až melnených drobiesky
Skal pred sebú poháňáš!	Skal pred sebou poháňáš!
Ňení ti mílo sladkém	Není ti mílo sladkém
Dobrég we Matki Lóňe	Dobrej ve matky lóne
Tu bliž Uhlow ňebeských	Tu bliž uhlov nebeských
A medzi zhlédawími	A medzi zhládavými
Sa w twém Zrkadle Hormi	Sa v tvém zrkadle hormi
I medzi Lesmi hlasní	I medzi lesmi hlasný
Koľem Hrkot wídáwat?	Kolom hrkot vydávat?
Ňení ti mílo bílich	Není ti mílo bílých
Sláwíčkové a každú	Slávičkové a každú
Pres Háge Chwílu zńíce	Prez háje chvílu zňáce
Mích Pesně Wil počúwat?	Mých pesne Vil počúvat?
Ňení ti mílo hibkí	Není ti mílo hybký
Na Ples gegich sa díwat?	Na ples jejích sa dívat?
Čo tehdi tak do nízkých	Čo tehdy tak do nízkých
Wališ sa prudko Rowňin?	Valíš sa prudko rovní?
Tu sám ti gak Sklo čistí	Tu sám ty jak sklo čistý
Čisté bereš Potóčki;	Čisté bereš potóčky;
Tam od zamúťeních sa	Tam od zamútených sa
Struh často sám zamútiš.	Struh často sám zamútiš.
Tu slawně cárugící	Tu slavne cárující

S každég si Réki Wítaz;
 Tam w žádaném Podolsku
 Wlastnú o Berlu prijdeš,
 A pohroben w dunagských
 Celí stratiš sa Wíroch!
 Rodenci, ach! Rodenci
 Mogí powíšeňegší!
 Čo ag wi od milostnég
 Preč tak bežíte Matki?
 A schwálne tam we inších
 Sa Národoch traťice
 Slowákom Ugmu, cudzím
 Wel'kí číníte Prírost.“
 (Hollého vydanie)

Z každej si réky wítaz;
 Tam w žádaném Podolsku
 Vlastnú o berlu prijdeš,
 A pohroben v dunajských
 Celý ztratiš sa víroch!
 Rodáci, ach! rodáci
 Mojí povýšenejší!
 Čo aj vy od milostnej
 Preč tak bežíte matky?
 A schválne tam ve inších
 Sa národoch traťice
 Slovákom ujmu, cudzím
 Veľký činíte prírast.“
 (Viktorinova úprava)

Pristúpil k obligátnej transliterácii, keď dvojité w prepisoval na v (*Wáhu* na *Váhu*, *Brehow* na *brehow*, *Uhlow* na *uhlow* a tak ďalej), g ako j (*Háge* na *háje*, *gak* na *jak*, *dunagských* na *dunajských*); v tejto básni sa neprejavila transliterácia ģ na g), *stratiš* písal ako *ztratiš*. K ďalším krokom, ktoré sa neodzrkadlili v zmene zvukových vlastností textu, patrí zmena písania slov oddelene a dovedna (z *hurta* na *zhurta*) a skutočnosť, že podstatné mená nepísal kapitálou. Okrem toho sa menilo aj písanie s/z (z *belawím* > *s belavým*, *pri Spodku* > *pri zpodku*, *A z makkím* > *A s makkým*). Ďalej menil hláskovú kvantitu (*každég* > *každej*, *milostnég* > *milostnej*, *prijdeš* > *prijdeš*) a mäkkosť (*lúbí* > *lúbý*, *laknú* > *lalnú*, *dálšú* > *ďalšú*, *rozmišlám* > *rozmyšlám*, *zlutowať* > *slutovať*, *lúbežnú* > *lúbežnú*, *Králostwo*¹⁹ > *královstvo*, *slúbil* > *slúbil*, M. Vojtech uvádza aj *nepráťela*, *jedla*, *lak*, *záslubná*, *král*, *volnota*) a zasahoval tiež v oblasti hláskoslovia a tvaroslovia (*kerégbi* > *ktorej by*). Tým vlastne pôvodné české (či západoslovenské) tvary neraz slovakizoval (či už v tvarotvornom základe, alebo v relačnej morféme): *andelské* > *anjelské*, *prírost* > *prírast*, *kolem* > *kolom*, *loňegší* > *lanejší*, *zhlédawími* > *zhládavými* (M. Vojtech to označuje ako lexikálny novotvar), inde *Ptáčata* > *vtáčata*, *obrostlú* > *obrastlú*, *wšecko* > *všetko*, slovesný tvar *sem* > *som*; inštrumentál mužského rodu singuláru *Mochem* > *mochom*, *Pahorkem* > *pahorkom*, *Bleskem* > *bleskom*, tvary lokálu *obloze*, *Praze*, *draze*, *porážce*, *desce*, *ruce* aktualizoval na tvary *oblohe*, *Prahe*, *drahe*, *porážke*, *deske*, *ruke*. *Wčil* zmenil na *včul* a skupinu „šč“ systematicky menil na „šť“ (šťastí na šťastí). Zvláštny tvar *rodenci* upravil na *rodáci*. Už v editorských partiách avizoval uprednostňovanie širokých samohlások (*cárugící* > *cárujúcí*, *traťice* > *traťice*, *zňícé* > *zňácé*, v iných textoch aj *plesagícém* > *plesajúcém*, *rozgežené* > *rozjažené*). Častá zmena je viditeľná aj v inštrumentáli singuláru (*sebí* > *sebou*, v inom texte napríklad *červenawú* [...] *Žáru* > *červenavou* [...] *žárou*), vo Viktorinovej teórii

19 Tu sa k zmene mäkkosti pridružuje aj aktualizácia tvaru. V budínskom súbornom vydaní *Básní Gana Hollého* sú oba tvary: *Králowstwo* – *Králostwo*. Vo veršovaných častiach je však *Králostwo*. Graféma w (a prirodzene aj hláska, ktorú reprezentuje) zrejme vypadla zo slova z rytmických príčin (v rámcových častiach a paratextoch je aj *Králowstwo*), Katarína Habovštiaková interpretovala tvar *Králostwo* ako dôsledok pravopisu odzrkadľujúceho znelostnú asimiláciu (Habovštiaková 1985: 359). Viliam Turčány zase identifikoval viaceré motivácie, ktoré prispeli k osobitostiam Hollého jazyka: metrické potreby, štylistická diferenciacia, eufonické vlastnosti (Turčány 1985a).

však nešlo o narušenie časomier, pretože skupina *ou* bola podľa neho (opierajúc sa o Hattalove jazykovedné názory) dvojhláskou a jej prítomnosť v slabike z nej robila dlhú slabiku. Keďže J. K. Viktorin v spise *Grammatik der slowakischen Sprache* kladie dôraz aj na dôsledné dodržiavanie pravidla o rytmickom krátení (vzhľadom na svoju teóriu potom tvary ako *vábia*, *krátia*, *rútia* navrhoval písať ako *vába*, *kráta*, *rúta*), musel v záujme zachovania časomerného verša robiť z neho, aj popri jazykovej aktualizácii niektorých slov, výnimky: *cárugíci* > *cárujúci* (ďalšie exemplifikácie Habovštiaková 1985).

J. K. Viktorin teda zasahoval pomerne výrazne do Hollého jazyka, ale zdá sa, že neignoroval úplne ani Sládkovičove pripomienky. Aj keď nevieme presne, do akej miery mal v úmysle „zdokonaľiť“ slovenčinu Hollého básnického jazyka, odstúpil podľa vlastných slov od striktného dodržiavania tohto zámeru po poradiach s inými a z dôvodu obmedzení, ktoré spôsobovala časomiera. Istú redukciu v posunoch možno pozorovať aj pri porovnaní zásahov, ktoré urobil pri publikovaní ukážok z Hollého diela vo svojej gramatike z roku 1860, so zásahmi v Hollého spisoch z roku 1863. Ako príklad uvádzam verše z deviateho spevu eposu *Svatopluk*:

„Gak behawá keď pres garné Lastowka Powetrí
Nad Barinú létá, a wčil sem, wčil tam obratná
Bez Baweňá sa točí i ochitrím klučkuge Krídlom:
Tak Swatopluk sa na tú i na tú Stranu w Srdci zanášal.
Až w Posled howorí i takímto odreče Slowmi:
Ňesnadná ge to Wec, ňesnadná Rozwaha welmi:
Zdáli sa popridržať Nemcow, čo ma nagprwe síce
We swích oklamani Mislách zlú trápilí Wazbú;
Než pozatím ze Ctú a z welkím zaslalí Wogskom,
Bich vlastnú i celú Rastislawa Kragnu dosáhel?
Wšak za to mám wiššég zostať gích Wláde powolní.“
(*Básňe Gána Hollého*, zw. II, 1841, strana 122)

„Jak behavá keď pres jarné lastovka powetrie
Nad barinou lietá, a včil sem, včil tam obratná
Bez bavenia sa točí i ochytrým klučkuje krídlom:
Tak Swatopluk sa na tú i na tú stranu w srdci zanášal.
Až wposled howorí i takýmto odreče slovmi:
Nesnadná je to vec, nesnadná rozvaha welmi:
Zdáli sa popridržať Nemcov, čo ma najprve síce
Vo svých oklamani myšliach zlou trápilí wäzbou;
Lež pozatým so ctou a s veľkým zaslali wojskom,
Bych vlastnú i celú Rastislava krajnu dosiahnul; –
Wšak za to mám vyššej zostať jích vláde powolný.“
(*Grammatik der slowakischen Sprache*, 1860, strany 220-221)

„Jak behavá keď prez jarné lastovka powetrí
Nad barinou létá, a včil sem, včil tam obratná
Bez baveňá sa točí i ochytrým klučkuje krídlom:
Tak Swatopluk sa na tú i na tú stranu w srdci zanášal.

Až vposled hovorí i takýmto odreče slovni:
 Nesnadná je to vec, nesnadná rozvaha veľmi:
 Zdáli sa popridržať Nemcov, čo ma najprve síce
 Ve svých oklamani myslách zlou trápili vazbou;
 Než pozatým se ctou a s veľkým zaslali vojskom,
 Bych vlastnú i celú Rastislava krajinu dosáhol?
 Však za to mám vyššej zostať jich vláde povolný.“
 (*Jána Hollého Spisy básnické*, 1863, strana 107)

J. Škultéty o štyridsaťpäť rokov neskôr zaujal k Viktorinovmu vydaniu nasledovné stanovisko: Hollého jazyk vychádzal zo západoslovenského nárečia, kým J. K. Viktorin sa v roku 1863 pokúšal jeho text prispôbiť aktuálnemu spisovnému jazyku, ktorý sa zakladal na stredoslovenských nárečiach. „Dejiny slovenskej literatúry hovoria o dobe, kde Slováci písali západno – slovenským jazykom, a predstaviteľom tej doby ako básnik je Ján Hollý; preto i treba vydávať jeho diela tak, aby zodpovedaly tomuto historickému faktu. Foriem Hollého jazyka nemôžeme sa týkať. Len čítanie obľahčovať oku, nezvyknutému na starý pravopis“ (Škultéty 1908: 338). Aj jazykovedkyňa K. Habovštiaková nazvala Viktorinovu úpravu „prostredoslovenská, apretúra‘ Hollého“ (Habovštiaková 1985: 362). Podľa M. Vojtecha však Viktorinom realizované edičné princípy „pretrvali s rôznymi modifikáciami až do súčasnosti a predstavujú jednu z viacerých možností edičného prístupu k textom bernolákovskej proveniencie a ich jazykovej aktualizácie. Stali sa bežnou súčasťou čitateľských a popularizačných vydaní bernolákovských autorov“ (Vojtech 2020: 294). Toto tvrdenie by si zaslúžilo ďalšiu podrobnú analýzu.

Jonáša Záborského vybrané diela

J. K. Viktorinovi sa pripisuje aj zásluha, že vydaním viacerých textov J. Záborského ich zachránil pred zabudnutím. Napokon, vzhľadom na pomerne fragmentárnu Záborského pozostalosť sa rukopisy viacerých jeho diel nezachovali. Okrem Záborského prác uverejnených vo Viktorinom redigovaných almanachoch (drámy *Odboj Zadunajských Slovákov* a *Arpádovci* v almanachu *Lipa* v roku 1864, pod pseudonymom Vojan Josifovič) pokračoval knižným vydávaním Záborského drám v knihách *Básne dramatické* (1865), *Lžedimitrijady čili Búrky lžedimitrijovské v Rusku predstavené v deviatich básňach dramatických* (1866) a doplneným vydaním bájok, avšak už preložených do slovenčiny (*Bájkyslovenské*, 1866).

Predstavu o usporiadaní svojich spisov konkretizoval J. Záborský v listoch. Hoci sa napokon nerealizovala, diela vydané v spolupráci s Viktorinom tvorili isté uzavreté tematické či žánrové celky. Autor nebol príliš spokojný s tým, že z knihy *Bájkyslovenské* bolo pre obmedzený rozsah vynechaných viacero textov, a zároveň upozorňoval, že jej súčasťou sa stali aj texty vymykajúce sa žánrovému označeniu z názvu (alegérie, poviedky). Záborského tri knihy vydával J. K. Viktorin z rukopisov, ktoré mu spisovateľ poslal. Ich korešpondencia z januára 1865 ukazuje, že editor mal i tu v úmysle doplniť vydania fotografiou autora a jeho životopisom.

Kým diela zaradené do *Básní dramatických*²⁰ a *Lžedimitrijady čili Búrky lžedimitrijovské v Rusku*²¹ boli publikované prvý raz, vydanie *Bájak slovenských* bolo inovované. V *Predhovore* tejto knihy J. K. Viktorin zaznamenal publikačnú históriu bájak. Podnietil Záborského, aby dve už nedostupné vydania bájak pôvodne napísaných po česky (1830, 1840) preložil do slovenčiny. Vo výsledku tak „druhé vydanie iba 68 pôvodných i preložených bájak obnášalo: zbierka táto temer ešte raz toľko, totiž 130 jich obsahuje“ (Viktorin 1866b: III), takže predtým publikované bájkky vyšli v novom znení, a súčasne boli do zväzku zahrnuté aj nové, predtým nepublikované bájkky. V súlade s pôvodom bájak rozdelil J. K. Viktorin texty na *Bájkky pôvodnie* a *Bájkky preložené*. Ako vyplýva z listu autora editorovi z 18. augusta 1865, editor viaceré Záborského bájkky do vydania nezaradil.²² V oboch knihách z roku 1866 sa v súvislosti s časťami českými výrazmi používanými Záborským odvolával na edičnú úpravu vo zväzku *Básní dramatických*.

V *Predmluve Básní dramatických* J. K. Viktorin uviedol, že zachovával prípady, keď „p. Pôvodca nekde výrazov českých miesto bežnejších slovenských upotrebuje“ (Viktorin 1865: IV). J. Záborský totiž dlho zotrval pri literárnej češtine a až po dlhom čase pristúpil na slovenčinu, no i vtedy si ponechával množstvo českých výrazov, pretože – okrem iných dôvodov – chcel zamedzovať prehlbovaniu rozdielov medzi slovenčinou a češtinou. S väčšou výhradou akceptoval J. K. Viktorin ruské výrazy, a to predovšetkým s ohľadom na veršovaný text. Práve básnická licencia umožňovala podľa neho ponechať to, „čo by sa v slohu prozaickom odobrilo nemohlo“ (Viktorin 1865: V). Takto stroho sa editor vyjadril k úprave textu. Ani v *Lžedimitrijadach...* sa o nej nerozpisal obsérnejšie, konštatoval iba, že „ponevác teda bezpotrebné užívanie inoslovanských výrazov i mojemu náhľadu odporuje: zamenil som jich s domácimi tam, kde to smysel osnovy dopustil“, hneď ale dodáva, že „ku dajedným z podržaných menej známych, zvlášte ruských výrazov ale krátke vysvetlivky tuná pripojujem“ (Viktorin 1866a: VII). Súčasťou *Predhovoru* k tomuto zväzku bol teda aj drobný slovníček inoslovanských výrazov (strany

20 *Poslednie dni Velikej Moravy. Historická smutnohra v piatich dejstvách; Bitka u Rozhanoviec. Historická smutnohra v šiestich dejstvách; Felician Sáh. Historická smutnohra vo troch dejstvách; Karol Dračský. Historická smutnohra vo štyroch dejstvách; Alžbeta Ludiekovna. Historická smutnohra vo troch dejstvách.*

21 *Ubitie Dimitrija. Predohra v šiestich dejstvách; Ubitie Dimitrija. Predohra v šiestich dejstvách; Ocarenie Godunova. Predohra v štyroch dejstvách; Lžedimitrij v Poľsku. Predohra v šiestich dejstvách; Pád Godunových. Smutnohra v piatich dejstvách; Druhý Lžedimitrij. Smutnohra v šiestich dejstvách; Tretí Lžedimitrij. Smutnohra v šiestich dejstvách; Liapunovci. Smutnohra v piatich dejstvách; Poslední zločinci. Smutnohra v šiestich dejstvách.*

22 Konvolút druhého dielu *Rukopisov Jonáša Záborského* (Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine, osobný fond Jonáš Záborský, signatúra 170 A 4) datovaný rokom 1871 obsahuje „Štvrté opravené a rozmnožené vydanie“ *Bájak*. V tomto konvolúte sú prepracované aj novovzniknuté bájkky a nové delenie celého korpusu na tri časti. Zjavne teda ide o nový prepis bájak. Markantnou zmenou je zveršovanie aj tých bájak, ktoré boli v pešťbudínskom vydaní napísané in continuo prózou (napríklad *Králik a orol*), ale vo viacerých básňach nastalo variovanie, ktoré svedčí o tom, že tento rukopis „štvrtého vydania“ nebol predlohou tlače (napríklad *Krádca*: „Pošiel zlodaj na lúku kradnúť v noci trávu; / Nabral po tme ohnice, otrávil si kravu. / Ach, vzdychnul, pravda predca, že nadobývané / Hriechom veci bývajú zriedka požehnané.“ – „Pošol zlodaj kradnúť v noci trávu; / nabral po tme ohnice, otrávil si kravu. / Ach, vzdychnul, pravda predca: zle nadobývané / statky zriedka priniesieš domov požehnané“). Okrem toho sa pri porovnaní tlačeneho textu s rukopisom (s vedomím ich časovo odlišnej redakcie) ukazujú isté gramatické odlišnosti, napríklad *nebe – nebo, pošiel – pošol, prišiel – prišol, jako – ako, odo dravej kane – ode dravej kane*. V *Predmluve* k tomuto štvrtému vydaniu sa J. Záborský zmienil o tom, že J. K. Viktorin musel vynechať niektoré bájkky pre rozsah zväzku, ktorý mu stanovil vydavateľ Lauffer. Vynechané bájkky boli podľa jeho slov publikované v rokoch 1866 a 1868 v *Sokole*.

100 VII-VIII). V neistých prípadoch pred deformujúcim zásahom dal prednosť zdržanlivému zachovaniu textu: „Vlastné mená vychádzajúce na *skýj, ckýj a kýj* mali by sa končiť, dlá panujúceho spôsobu písania pri ruských na *skij* a pri poľských na *ski* atď. Ponevác ale ťažko je miestami rozoznať, ktoré sú vlastne ruské a ktoré poľské: pre jednotvárnosť všade koncovka slovenská podržaná jest“ (Viktorin 1866a: VIII). Keďže rukopisy týchto drám sa nezachovali, nemožno spoľahlivo overiť rozsah zmien koláciou textu vydania s rukopisnou predlohou sadzby.

Problematiku čiastočne dotvárajú informácie z korešpondencie Záborského adresovanej editorovi. Už keď J. Záborský posielal svoje diela na uverejnenie v almanachu *Lipa*, konzultoval s Viktorinom rozsah úprav. Na požiadanie mu v listoch vysvetľoval sporné miesta. Buď označil „error calami“, alebo mu poskytol explikáciu výrazu, jeho etymológiu a vlastné dôvody pre jeho zachovanie. Viackrát navrhol aj slovníček vysvetľujúci ruské a vôbec menej známe slová, ktoré sa Viktorinovi nepozdávali. Niektoré Viktorinove návrhy prijal (napríklad skrátenie názvu drámy *Arpádovičovci* na *Arpádovci*), ba dokonca v istých oblastiach mu ponechal voľnú ruku bez jasných inštrukcií,²³ v iných prípadoch obhajoval svoje riešenie (napríklad vokatív *knáže*). J. K. Viktorin však požiadavkám autora nie vždy vyhovel. Niektoré úpravy zrejme urobil buď svojvoľne, bez súhlasu Záborského, alebo dokonca napriek jeho prianiu. Spočiatku autor požadoval zachovávanie viacerých českých slov (*pak, byl, pták*) a obmedzovanie zásahov do svojich textov.²⁴ Nebol spokojný s niektorými Viktorinovými korekciami,²⁵ postupne sa však s nimi zmieril,²⁶ a to až do takej miery, že Viktorinovu úpravu nakoniec prezentoval ako vzor pre úpravu jeho textov publikovaných inde.²⁷ Spolupráca Záborského s Viktorinom na vydávaní jeho diel sa skončila pre nedostatok financií (pričom aj predchádzajúce knižné podujatia boli stratové).

Záver

Ukážky z tvorby J. Hollého, Karola Kuzmányho, J. M. Hurbana, Michala Miloslava Hodžu, J. Kalinčiaka, Ľudovíta Štúra, A. Sládkoviča, Daniela Licharda, J. Palárika, Jána Mallého a Jána Kollára zaradil J. K. Viktorin aj do svojej gramatiky. Ak v *Jána Hollého Spisoch básnických* nadmieru zasahoval do Hollého básnického jazyka, v *Grammatik der slovakischen Sprache* – v ktorej boli estetické zretele podružné – pristúpil ešte k výraznejším zmenám. Práca na vydávaní diel A. Sládkoviča, J. Hollého a J. Záborského však predznamovala a azda aj poznamenala spôsoby

23 „Jestli v dejstve VI. Posledních dnův Moravy daktoré výstupy můžete bez ujmy celku v jedno stiahnúť, nedbám, učíte to“ (v liste z 28. novembra 1864, citované podľa Lazar 1956: 284).

24 „Prajem si, aby sa nemenilo nič, ani vo pravopisu ani vo slovách“ (v liste z 25. augusta 1864, citované podľa Lazar 1956: 279).

25 „Škoda, že ste nezanechal to, byl!“ (v liste z 11. novembra 1863, citované podľa Lazar 1956: 267). „Strany reči podržal ste predsa len to ošklivé, nevysloviteľné, vták’ a užíval ste také krajomluvy, ktoré – neviem vo ktorom odľahlom kúte sú v užitku, ostatným Slovákom nie známe, ako, iba, ,tóna“ (v liste z 18. augusta 1865, citované podľa Lazar 1956: 299).

26 „Ustrojenie gramatické zdávam vcele na Vás. Na slovíčku byl nelpím, ba i sám budem písať bol, keď je to už raz vôla všetkých“ (v liste zo 17. októbra 1864, citované podľa Lazar 1956: 281).

27 „Teraz práve píšem i Hattalovi, aby poslané do Prahy spisy celkom podľa Vašeho pravopisu opravil, jestli přijaté budú, keď sa zastavujete na odchýlkach pravopisných“ (v liste z 20. novembra 1865, citované podľa Lazar 1956: 308).

edičnej práce v nasledujúcom období. Prinajmenšom tým, že pripravila „pôdu“ budúcim editorom diela Hollého, Záborského a Sládkoviča.

Z nateraz dostupných zdrojov nie je známe, odkiaľ čerpal J. K. Viktorin vzory pre svoje edície. V niečom sa zrejme riadil prirodzeným inštinktom, inú optiku mu ponúkali aj diskusie so zainteresovanými osobnosťami a nepochybne sa stretol aj s edíciami pripravovanými v zahraničí (keďže bol jazykovo zdatný, spektrum eventuálnych inšpirácií môže byť pomerne široké). Zásadné však je, že v jeho uvažovaní sa opätovné vydanie literárneho diela minulosti nestalo záležitosťou mechanického pretlačenia predchádzajúceho vydania alebo nerefektovanej jazykovej aktualizácie.²⁸ Podľa neho malo vydanie sprostredkovať nedostupný text, čo je vlastne jeden z iniciačných princípov edičnej práce (iný prípad predstavovalo vydávanie dovtedy nepublikovaných, respektíve v slovenčine neuverejnených diel J. Záborského). Vo Viktorinovej vydavateľskej praxi²⁹ možno pozorovať už zrejme známky bádania, kritický prístup k textovým prameňom a prvé nábehy k postupom (ešte pozitivistické zhromažďovanie textových prameňov, ich bibliografické zaznamenávanie a kolácia), ktorých rozvinutá podoba sa neskôr stane neoddeliteľnou súčasťou vedeckých edícií a ich aparátov.

V procese prípravy textov na vydanie editor vyžadoval od autorov aj explikáciu nečitateľných miest a neznámych slov. Vysvetlivky slov sa zväčša do vydania nedostali, no zväzok *Lžedimitrijady čili Búrky lžedimitrijovské v Rusku* obsahoval krátky slovníček inoslovanských slov zakomponovaný do *Predhovoru*. Textovú podobu ustaloval editor aj pomocou kolácie variantov. Súčasťou zväzkov bol buď taxatívny výpočet variantov predchádzajúcich edícií, alebo bibliografické informácie rozptýlené vo výklade.

V tomto čase ešte neboli zreteľne vyprofilované jednotlivé typy vydaní. Okrem inštinktívneho kritéria úplnosti, ktoré J. K. Viktorin chápal ako nárok odborníkov, ešte nemožno hovoriť o cielavedomej a systematickej snahe definovať ich. Z jeho vyjadrení nepriamo vyplýva, že premýšľal o výberových kritériách pri zostavovaní edície a o kompletizácii diela (kritérium úplnosti; dielo bez ohľadu na estetické kvality sa malo vcelku vydať s ohľadom na odborníkov), ale aj o vydávaní jazykovo aktualizovaného diela a diela so zachovaním jazyka pôvodiny (opäť s ohľadom na potreby literárnej histórie).

Podoby jeho práce ovplyvňovalo aj to, že v dvoch prípadoch (A. Sládkovič, J. Záborský) spolupracoval na vydaní so žijúcimi autormi, ktorí mohli vyjadriť svoj názor na spôsob prípravy edície. Možno tu zachytiť väčšiu škálu rešpektovania ich vôle, respektíve delegovania autorových práv na editora (konzultácia s autorom o jeho požiadavkách, blanco autorizácia poskytnutá Sládkovičom, žiadosti Záborského o ponechanie istých javov, ktoré J. K. Viktorin rešpektoval selektívne a podobne). Istú úlohu zohrával aj rozdielny prístup oboch autorov k reformovanej slovenčine. Iný prípad predstavoval výber z diela J. Hollého. Jednak sa autor už nemohol zapojiť do edičného procesu, jednak ortografia diela napísaného

28 Michal Rešetka (1794 – 1854), ktorý pripravil na vydanie *Valašskú školu* Hugolína Gavloviča, pričom text necitlivo previedol do bernolákovčiny a upravoval ho aj z vieroučného hľadiska.

29 V korešpondencii medzi Viktorinom a Sládkovičom vidno, že editor porovnával jednotlivé varianty Sládkovičových textov, s kritickou pochybnosťou sa dával na vydanie *Mariny* z roku 1846 a pokúšal sa o explikáciu nejasných miest.

102 v bernolákovskej slovenčine vyvolávala u editora rozpaky. Preto sa zaujímal aj o iné relevantné názory na danú problematiku. Možno práve fakt, že Hollého spisy pripravoval až po smrti autora (a teda bez jeho autorizácie), spôsobil, že J. K. Viktorin podrobnejšie opísal aj spôsob manipulácie s textom J. Hollého. K tomu mohli prispievať aj ďalšie faktory: vstup do textu poslednej ruky, charakter zásahov, ktoré sa rozhodol urobiť, potreba jasne stanoviť, verbalizovať a demonštrovať svoje princípy úpravy či úmysel obhájiť svoj editorský postup.

Opodstatnenosť editorského zásahu odvodzoval J. K. Viktorin aj na základe rozlíšenia viazaného jazyka (poézia) a neviazaného jazyka (próza), ktorý pripúšťal väčšiu mieru intervencií. Pravda, tieto edície sa vyznačovali viazaným jazykom, priestor na zásahy miestami poskytovala absencia rýmu. V rýmovanej tvorbe sa objavuje aj určitá dvojkoľajnosť, keď sa slovo vstupujúce do rýmovej poézie ponecháva, pričom vo vnútri verša sa to isté slovo môže nahradiť, ak sa nájde vyhovujúci ekvivalent. Isté typy zásahov ovplyvňovali aj Viktorinove lingvistické názory (v Hollého časomiere nemal problém nahradiť *ú* skupinou *ou*, pretože ou považoval za dlhú samohlásku).

Zdá sa, že istý typ prístupu k jazykovej úprave textu môže byť motivovaný dvojako: na jednej strane sa tento prístup odôvodňuje zrozumiteľnosťou pre čitateľa, na druhej – a azda to bol Viktorinov prípad – úsilím o upevňovanie novej, aktuálnej jazykovej normy. Vzhľadom na nestabilitu normy, problematické prijímanie novej kodifikácie reprezentantmi slovenskej kultúry a individuálne jazykové prejavy rozkolísavajúce jazykovú jednotu bol tento motív zásadný: J. K. Viktorin chcel svojou prácou podporovať úsilie o zjednocovanie slovenskej kultúrnej reprezentácie na základe jednotného spisovného jazyka.

Z hľadiska spôsobu prípravy edícií tieto zväzky v čase vydania nevzbudili medzi literátmi veľký ohlas (v časopise *Kritická príloha k Národným listům* vyšlo len lakonické ocenenie vydania spisov od neznámeho autora). Na Viktorinovu prácu však priamo nadväzoval J. Škultéty, ktorý opätovne vydal spisy A. Sládkoviča a prvý zväzok nedokončeného výberu z tvorby J. Hollého, a svojou agilnou činnosťou rozvíjal sústavnejší záujem o diela významných slovenských autorov minulosti. Po roku 1918 sa aj pričinením J. Vlčka, ktorý mohol čerpať určité štandardy edičnej práce z vlastnej aktivity vo vyspelejšom českom prostredí, objavilo úsilie o systematické koncipovanie dlhodobějších edičných projektov aj na Slovensku.

Archívne pramene

ZÁBORSKÝ, Jonáš, 1871. Rukopisy Jonáša Záborského. Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine, osobný fond Jonáš Záborský, signatúra 170 A 4.

Pramene

HOLLÝ, Ján [HOLLÍ, Gan], 1841. *Básne Gana Hollého. Zw. II.* Budín: Spolek Reči a Literaturi slowenskég.

HOLLÝ, Ján, 1863. *Jána Hollého Spisy básnické.* Pešť: Lauffer & Stolp.

JÁNA Hollého spisy básnické, 1864. *Kritická príloha k Národným listům*, č. 6 (jún 1864), s. 170-172.

KRAUS, Cyril, ed., 1970. *Korešpondencia Andreja Sládkoviča.* Martin: Matica slovenská.

PALÁRIK, Ján, 1860. „Grammatik der Slovakischen Sprache.“ *Priateľ školy a literatúry*, roč. 2, č. 29 (21. 7. 1860), s. 328-330.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1853. Detvan. *Nitra*, roč. 5, s. 2-88.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1858a. Milica. *Concordia*, s. 142-172.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1858b. Zosnulému Š. L. *Concordia*, s. 202-203.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1860a. Pieseň. *Sokol*, roč. 1, č. 4, s. 29.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1860b. K Lipe. *Lipa*, roč. 1, s. I-II.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1860c. Ohlas. *Sokol*, roč. 1, s. 165-166.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1860d. Sokoly. *Sokol*, roč. 1, č. 4, s. 29.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1860e. Svornosť. *Lipa*, roč. 1, s. 133-134.

VIKTORIN, Jozef Karol, 1860. *Grammatik der slowakischen Sprache.* Budín: Lauffer & Stolp.

VIKTORIN, Jozef Karol, 1861. Miesto predmluvy. In SLÁDKOVIČ, Andrej. *Spisy Básnické Andreja Sládkoviča.* Banská Bystrica: Eugen Krčméry, s. 389-391.

VIKTORIN, Jozef Karol, 1862. Predbežná zpráva. *Pešťbudínske vedomosti*, roč. 2, č. 1 (3. 1. 1862), s. 3.

VIKTORIN, Jozef Karol, 1863. Hollého Život. Hollého Pomník. Hollého Spisy. In HOLLÝ, Ján. *Jána Hollého Spisy básnické.* Pešť: Lauffer & Stolp., s. VII-XXVII.

VIKTORIN, Jozef Karol, 1865. Predmluva. In ZÁBORSKÝ, Jonáš. *Básne dramatické.* Pešť: Bratia Lauffer, s. III-VI.

VIKTORIN, Jozef Karol, 1866a. Predhovor. In ZÁBORSKÝ, Jonáš. *Lžedimitrijady čili Búrky lžedimitrijovské v Rusku predstavené v deviatich básňach dramatických.* Pešť-Budín: Bratia Lauffer, s. VII-VIII.

VIKTORIN, Jozef Karol, 1866b. Predhovor. In ZÁBORSKÝ, Jonáš. *Bájky slovenské.* Pešť: Vilém Lauffer, s. III-IV.

VIKTORIN, Jozef Karol, 1885. *Životopisný nástin slavného slovenského básnika Jána Hollého s krátkou zprávou o jeho spisoch.* Trnava: Adolf Horovitz.

ZÁBORSKÝ, Jonáš, 1865. *Básne dramatické.* Pešť: Bratia Lauffer.

ZÁBORSKÝ, Jonáš, 1866a. *Lžedimitrijady čili Búrky lžedimitrijovské v Rusku predstavené v deviatich básňach dramatických.* Pešť-Budín: Bratia Lauffer.

ZÁBORSKÝ, Jonáš, 1866b. *Bájky slovenské.* Pešť: Vilém Lauffer.

ZÁBORSKÝ, Jonáš, 1953a. *Výber z diela I.* Z rukopisnej pozostalosti Jonáša Záborského zostavili a pripravili Oskár Čepan a Viera Bunčáková. Úvod napísal Oskár Čepan. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

ZÁBORSKÝ, Jonáš, 1953b. *Výber z diela II.* Z rukopisnej pozostalosti Jonáša Záborského zostavili a upravili Viera Bunčáková a Oskár Čepan za redakčnej spolupráce Júlia Pašteku. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

ZÁBORSKÝ, Jonáš, 1954a. *Výber z diela III.* Výber zostavil Rudolf Mrlian. Pripravila, bibliografické poznámky a poznámky k textovej úprave napísala Viera Bunčáková. Vysvetlivkami opatril Dr. J. V. Ormis. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

ZÁBORSKÝ, Jonáš, 1954b. *Výber z diela IV.* Výber zostavil Rudolf Mrlian. Pripravila, bibliografické poznámky a poznámky k textovej úprave napísala Viera Bunčáková. Vysvetlivkami opatril Dr. J. V. Ormis. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

Literatúra

BEKEŠOVÁ, Martina, 2007. *Ediční činnost Bohuslava Tablice.* Praha: Univerzita Karlova. [Dizertačná práca.]

GÁFRIKOVÁ, Gizela [SLAVKOVSKÁ, Gizela], 1984a. Rešetrovo vydanie Gavlovičovej Valskej školy z roku 1830/31. In KOCÁK, Michal, ed. *Literárny archív 20/1983.* Martin: Matica slovenská, s. 194-210.

- 104 GÁFRIKOVÁ, Gizela [GÁFRIKOVÁ-SLAVKOVSKÁ, Gizela], 1984b. Z textologickej problematiky slovenskej literatúry 17. a 18. storočia. *Slovenská literatúra*, roč. 31, č. 5, s. 373-387. ISSN 0037-6973.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, 2005. Benického Slovenské verše z heuristického a textovokritického hľadiska. In KÁKOŠOVÁ, Zuzana – VOJTECH, Miloslav, ed. *Slovenský literárny barok*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 20-35. ISBN 80-223-2016-1.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, 2006. Niekoľko poznámok ku kritériám Krmanových edičných postupov. In *Zabúdané súvislosti: Štúdie o slovenskej literatúre 17. – 18. storočia*. Bratislava: Slovak Academic Press, s. 174-182. ISBN 80-8095-002-4.
- GAŠPARÍK, Mikuláš, 1963. Jozef Karol Viktorin (1822 – 1874). *Slovenská literatúra*, roč. 10, č. 4, s. 405-418. ISSN 0037-6973.
- HABOVŠTIAKOVÁ, Katarína, 1985. Ján Hollý a bernolákovčina. In CHOVAN, Juraj, ed. *Pamätnica z osláv dvojstého výročia narodenia Jána Hollého*. Martin: Matica slovenská, s. 356-368.
- HNILICA, Ján, 2009. *Literárne a gramatické dielo Jozefa K. Viktorina*. Bratislava: Libri Historiae. ISBN 978-80-89348-05-3.
- JÓNA, Eugen, 1973a. Viktorinova Gramatika a jeho názory na spisovný jazyk. *Slovenská reč*, roč. 38, č. 2, s. 69-76. ISSN 0037-6981.
- JÓNA, Eugen, 1973b. Výsledky formovania spisovnej slovenčiny na Viktorinovej Gramatike. *Slovenská reč*, roč. 38, č. 5, s. 278-284. ISSN 0037-6981.
- KRAUS, Cyril, 1956a. Dnešná problematika vydávania diela Andreja Sládkoviča. *Slovenská literatúra*, roč. 3, č. 1, s. 88-93. ISSN 0037-6973.
- KRAUS, Cyril, 1956b. K problematike vývoja textov Maríny. *Slovenská literatúra*, roč. 3, č. 2, s. 189-207. ISSN 0037-6973.
- KRAUS, Cyril, 1961a. Poznámky. In SLÁDKOVIČ, Andrej. *Dielo I*. Ed. Cyril Kraus. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, s. 423-612.
- KRAUS, Cyril, 1961b. Sto rokov od vydania Sládkovičovych Spisov básnických. *Slovenská literatúra*, roč. 8, č. 1, s. 80-96. ISSN 0037-6973.
- LAZAR, Ervín, 1956. *Jonáš Záborský: Život – Literárne dielo – Korešpondencia*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.
- NAVRÁTIL, Martin, 2021. Textologické marginálie k Sládkovičovej Maríne. *Slovenská literatúra*, roč. 68, č. 2, s. 123-134. ISSN 0037-6973.
- ŠKULTĚTÝ, Jozef, 1908. Na vysvetlenie. In HOLLÝ, Ján. *Básne Jána Hollého*. Turčiansky Sv. Martin: Kníhkupecko-nakladateľský spolok, s. 336-339.
- ŠTRAUS, František, 1987. Biografické kalendárium Jonáša Záborského. In *Biografické štúdie 14*. Martin: Matica slovenská, s. 9-99.
- TURČÁNY, Viliam, 1985a. O básnickom jazyku Jána Hollého. In CHOVAN, Juraj, ed. *Pamätnica z osláv dvojstého výročia narodenia Jána Hollého*. Martin: Matica slovenská, s. 319-333.
- TURČÁNY, Viliam, 1985b. Poznámka k textovej úprave. In HOLLÝ, Ján. *Dielo I*. Bratislava: Tatran, s. 491-495.
- VOJTECH, Miloslav, 2020. Problematika edícií a jazykových aktualizácií bernolákovských literárnych textov. *Slovenská literatúra*, roč. 67, č. 4, s. 287-305. ISSN 0037-6973.

Mgr. Martin Navrátil, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: Martin.Navratil@savba.sk